

БУРГАСКИ ДЪРЖАВЕН УНИВЕРСИТЕТ „ПРОФ. Д-Р АСЕН ЗЛАТАРОВ“

ФАКУЛТЕТ ПО ОБЩЕСТВЕНИ НАУКИ

КАТЕДРА „ПЕДАГОГИКА НА ОБУЧЕНИЕТО“

ДИМОНА ГЕОРГИЕВА ЯНЕВА

**РАЗВИТИЕ НА ФУНКЦИОНАЛНАТА ГРАМОТНОСТ ЧРЕЗ
МАТЕМАТИЧЕСКА ПОЗНАВАТЕЛНА ДЕЙНОСТ И ИГРИ ЗА
ПОВИШАВАНЕ ГОТОВНОСТТА ЗА УЧИЛИЩЕ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд

за присъждане образователна и научна степен „**доктор**“

в област на висшето образование: 1. Педагогически науки

професионално направление: 1.2. Педагогика

докторска програма: Предучилищна и начална училищна педагогика

Научен ръководител: доц. д-р Красимира Димитрова

Бургас, 2026 г.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и
игри за повишаване готовността за училище

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на катедрен съвет на катедра: „Педагогика на обучението“ към Факултет по обществени науки при Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“, проведено на 08.04.2026 г.

Дисертационният труд „Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване на готовността за училище“ съдържа 227 страници, от които 183 страници в основната част и 44 страници с приложения. В текста са включени: 19 таблици, 27 диаграми, 4 фигури. Използваната литература съдържа: 91 източника, от които: 73 източника на кирилица, 18 на латиница, в т.ч. и електронни траектории. Списъкът с авторските публикации по дисертацията са 6 заглавия.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 14.07.2026 г. от 11:30 часа, в Заседателна зала 220, Факултет по обществени науки.

Автор: ДИМОНА ГЕОРГИЕВА ЯНЕВА

Заглавие: РАЗВИТИЕ НА ФУНКЦИОНАЛНАТА ГРАМОТНОСТ ЧРЕЗ
МАТЕМАТИЧЕСКА ПОЗНАВАТЕЛНА ДЕЙНОСТ И ИГРИ ЗА ПОВИШАВАНЕ
ГОТОВНОСТТА ЗА УЧИЛИЩЕ

Издателство: Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“

Бургас, 2026 г.

Съдържание

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	4
Актуалност на проблема	4
Обект, предмет, цели и задачи на дисертационния труд.....	4
Научни въпроси и хипотези	6
Структура и обем на дисертационния труд.....	7
КРАТКО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	8
I ГЛАВА. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	8
Изводи от първа глава.....	10
II ГЛАВА. ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	11
Методология и организация на изследването.....	11
Организация на изследването.....	12
Критерии и показатели на изследването.....	12
Експериментална работа.....	14
Описание на модел „МОНИТИ“	14
III ГЛАВА. РЕЗУЛТАТИ И АНАЛИЗИ	16
Използван инструментариум.....	16
Етапи на експерименталната работа	16
Изводи от трета глава	38
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	40
ПЕРСПЕКТИВИ ЗА БЪДЕЩО РАЗВИТИЕ	41
ОСНОВНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	42
СПРАВКА ЗА ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	44
БЛАГОДАРНОСТИ.....	45
УЧАСТИЕ В НАУЧНИ ПРОЕКТИ	45
ЛИТЕРАТУРА	46

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на проблема

В условията на бързо развиващо се информационно общество и динамични социални промени, функционалната грамотност се превръща в основен индикатор за качеството на образованието и предпоставка за успешната реализация на личността. Умението за разбиране, осмисляне и прилагане на усвоените знания в реални житейски ситуации е водещо условие за пълноценно участие на индивида в обществения живот.

Особено значение придобива развитието на функционалната грамотност в предучилищна възраст, когато се полагат основите на познавателните, комуникативните и социалните умения на детето. На този етап се формират способностите за наблюдение, сравнение, класификация, логическо мислене и решаване на проблеми – умения, които имат пряка връзка с изграждането на математическа грамотност като част от функционалната.

Математическата познавателна дейност, когато е организирана под формата на игра, стимулира активното мислене, самостоятелността и творческата инициатива на детето. Чрез игрови методи се постига плавен преход от спонтанното познание към осъзнатото учене, като се съчетават познавателните и емоционалните аспекти на развитието. По този начин играта се превръща не само в естествена форма на активност, но и в ефективен инструмент за повишаване готовността за училище.

Актуалността на изследването се обуславя от националните и европейски приоритети в образованието, насочени към повишаване на равнището на функционална грамотност на децата и учениците. Международните сравнителни изследвания (PISA, TIMSS, PIRLS) показват, че трудностите при прилагането на математически знания в практиката започват още в ранните етапи на обучение. Това налага търсене на нови методически подходи, които да съчетават игровата дейност с когнитивното развитие.

Настоящото изследване е значимо както в теоретичен, така и в практически аспект, тъй като предлага модел за развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и дидактически игри. То се вписва в целите на Националната стратегия за развитие на предучилищното и училищното образование, акцентираща върху изграждането на компетентности за учене, креативност и самостоятелност още в ранна възраст.

Обект, предмет, цели и задачи на дисертационния труд

Обект на експерименталното изследване е процесът на математическата подготовка в контекста на развитие на функционалната грамотност и подготовката на децата от предучилищна възраст за училище.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Предмет на експерименталното изследване е влиянието на математическата познавателна дейност и игрите върху развитието на функционалната грамотност и готовността за училище на децата в предучилищна възраст.

Основната **цел** на настоящото изследване е да се проучи как математическата познавателна дейност и игрите могат да допринесат за развитието на функционалната грамотност у децата и да повишат тяхната готовност за училище.

Задачите на експерименталното изследване са следните:

1. Да се проучи, анализира и опише литература, свързана с дисертационния труд:
  - обзор и интерпретация на теоретични и емпирично изведени теории за функционалната грамотност като педагогически конструкт с акцент върху нейното значение за развитието на детската когнитивна способност и нейните образователни проекции чрез математическа познавателна дейност и игри;
  - теоретични и емпирично доказани концепции за развитието на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри като иновативен подход за повишаване на готовността за училище с фокус върху образователния потенциал на тези методи за стимулиране на когнитивното и социално-емоционалното развитие на децата.
2. Да се създаде педагогически модел:
  - разработване на методически инструментариум за измерване на нивото и характеристиките на функционалната грамотност при децата в предучилищна възраст в началото и в края на експерименталната дейност, включваща математическа познавателна дейност и игри;
  - разработване на педагогически модел с необходимите материали и ресурси за математическа познавателна дейност чрез игри и използване на информационни технологии за развитие на функционалната грамотност при деца в предучилищна възраст и апробирането му в реална образователна среда.
3. Да се организира и проведе експериментална работа в четири основни етапа:
  - Подготвителен етап – подготовка на диагностичната процедура, модел, ресурси, организация
  - Констатиращ етап – входяща диагностика;
  - Формиращ етап – апробиране на педагогически модел за математическа познавателна дейност и игри;
  - Контролен етап – изходяща диагностика, анализ и корекции.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Научни въпроси и хипотези

Формулираните научноизследователски въпроси произтичат пряко от теоретичния анализ, направен в Първа глава, и отразяват основните проблемни области, очертани в него. Теоретичният обзор установи, че функционалната грамотност в предучилищна възраст е недостатъчно изследвана в контекста на математическата познавателна дейност и игровите подходи, че понятието за училищна готовност се интерпретира противоречиво в педагогическата практика, и че потенциалът на съвременните образователни технологии в ранното детство остава в значителна степен неоползотворен. Именно тези констатации обуславят необходимостта от емпирична проверка и поставят рамката, в която са изградени следните изследователски въпроси.

- Изследването се фокусира върху следните **научноизследователски въпроси**:
- Кои са основните предпоставки за развитие на функционалната грамотност при децата в предучилищна възраст в процеса на подготовката им за училище?
  - Какви са особеностите и спецификата на проявите на функционалната грамотност в предучилищна възраст?
  - Как математическата познавателна дейност и игровите подходи могат да подпомогнат и стимулират развитието на функционалната грамотност и готовността за училище?
  - Какви са възможностите и перспективите на модел „МОНИТИ“ (математика, околна среда/общество, наука, информационни технологии, игри) за ефективно развитие на функционалната грамотност у децата в предучилищна възраст?

В съответствие с целта и задачите на изследването е формулирана следната основна **хипотеза**: Прилагането на педагогическия модел „МОНИТИ“ (математика, околна среда/общество, наука, информационни технологии, игри) води до повишаване на функционалната грамотност на децата, подобрява тяхната готовност за училище и развива способността им да разбират, интерпретират и прилагат информация в различни контексти. За статистическата проверка на хипотезата са формулирани следните нулева и алтернативна хипотеза:

- **Нулева хипотеза (H₀)**: Прилагането на педагогическия модел „МОНИТИ“ не води до статистически значими различия между експерименталната и контролната група по отношение на функционалната грамотност и училищната готовност на децата.
- **Алтернативна хипотеза (H₁)**: Прилагането на педагогическия модел „МОНИТИ“ води до статистически значими различия между експерименталната и контролната група по отношение на функционалната грамотност и училищната готовност на децата.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Структура и обем на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, списък на използваната литература, списък с авторски публикации по темата, тридесет и осем приложения. Обемът му е 180 страници, като в тях не са включени приложенията. Към работата са добавени перспективи за бъдещо развитие, основни приноси на дисертационния труд, декларация за оригиналност и участие в научни проекти.

В Първа глава „Теоретични основи на дисертационния труд“ е анализирана педагогическа и научно-методическа литература, отнасяща се до историческите аспекти на математическата подготовка и играта в предучилищна и начална училищна възраст, същността на функционалната грамотност и математическата компетентност, готовността за училище в нейния комплексен характер, възможностите за развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри, както и ролята на съвременните информационни и образователни технологии в предучилищното и началното образование.

Във Втора глава „Дизайн на изследването“ е представена концепцията на експерименталното изследване – обектът, предметът, целта, задачите, научните въпроси и хипотезата. Описани са методологията и организацията на изследването, извадката и групите за изследване, критериите и показателите за оценяване, етапите и времетраенето на експерименталната работа, както и разработеният педагогически модел „МОНИТИ“.

В Трета глава „Резултати и анализи от експерименталната работа“ са представени резултатите от четирите етапа на експерименталната работа. Организационният етап включва разработването на диагностичния инструментариум, модела и установяването на връзка с образователните институции. На констатиращия етап е проведено анкетно проучване сред 328 педагогически специалисти и входяща диагностика с децата от двете групи. На формиращия етап е апробиран педагогическият модел „МОНИТИ“ чрез система от сюжетно организирани педагогически ситуации, игрови дейности и образователни технологии. Контролният етап включва изходяща диагностика и сравнителен анализ на резултатите, който установява статистически значима разлика между експерименталната и контролната група в полза на експерименталната.

В Заключението са представени постигнатите резултати от изследването и е потвърдена изследователската хипотеза, че прилагането на педагогическия модел „МОНИТИ“ води до статистически значимо повишаване на функционалната грамотност, математическата компетентност и готовността за училище на децата в предучилищна възраст. Формулирани са основните приноси на дисертационния труд и перспективите за бъдещо развитие на модела.

КРАТКО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

I ГЛАВА. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Историческите аспекти на математическата подготовка в предучилищна и начална училищна възраст са разгледани въз основа на периодизацията, предложена от К. Димитрова (2010), която очертава развитието на математическото обучение в България от най-древния период до съвременността. Д. Гълъбова (2009) подчертава, че математическото познание в детската градина се изгражда върху нагледно-действената и нагледно-образната основа на мисленето и преминава постепенно към елементи на абстракция. Авторката разглежда познавателната математическа дейност като система от мисловни действия с универсален характер, включваща операции като наблюдение, анализ, сравнение, класификация, сериация и обобщаване. Гълъбова отбелязва, че системата от логически похвати има вътрешна структура и последователност — овладяването на всеки следващ похват е възможно само при вече усвоени предходни умения, поради което педагогът трябва да планира целенасочено обучението така, че да се осигури плавен преход от външните действия с предмети към вътрешните умствени операции (Гълъбова, 2009, стр. 53–54).

Функционалната грамотност е разгледана като централно понятие на изследването въз основа на концепциите на редица автори. Ермоленко (2015) определя функционалната грамотност като интегративно образование, съдържанието на което се изменя в зависимост от социалните реалности. Авторката подчертава, че функционалната грамотност представлява най-ниското, но задължително ниво в йерархията „грамотност–образование–компетентност–култура“ и е фундаментът, върху който се изграждат по-високите форми на знание и компетентност. В сходна насока Манева (2023) подчертава, че функционалната грамотност е неразривно свързана с развиването на ключови компетентности и критическо мислене – тя не се свежда до усвояване на факти, а изисква способността за тяхното разбиране, прилагане и трансформация в различни контексти, като осигурява връзката между образованието и компетентността и позволява на децата и учениците да превръщат знанието в действие.

Нормативната рамка на изследването се основава на Наредба № 5 от 2016 г. за предучилищното образование, която определя математическата познавателна дейност като основен механизъм за изграждане на мисловни действия и развиване на познавателната активност на детето. Съгласно изискванията на наредбата, до края на четвърта група децата следва да притежават умения за броене и разбиране на числови отношения до 10, разпознаване и използване на геометрични фигури, ориентиране в пространствени и времеви отношения, умения за сравнение, сериация и класификация, осъзнаване на закономерности в околната среда и прилагане на математическите знания в игрови и практически дейности. Наредба № 5 от 2015 г. за общообразователната

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

подготовка от своя страна определя математическата компетентност като ключова за личностното развитие и социалната реализация на учениците.

Играта като водеща дейност в предучилищна възраст е разгледана въз основа на концепциите на А. Велева (2013) и Ел. Георгиева (2022), Д. Димитров (2009). Велева определя играта като универсален механизъм за интеграция на познавателното, социалното и емоционалното израстване на детето и предлага класификация, включваща народни, сюжетно-ролеви, игри-драматизации, строително-конструктивни, автодидактични, подвижни и компютърни игри. Авторката подчертава, че чрез играта се стимулира индивидуалното израстване, формира се характерът и се обогатява житейският опит на детето, като играта изпълнява едновременно познавателна, възпитателна, социализираща, емоционална, развиваща и творческа функция (Велева, 2013). Елена Георгиева предлага съвременна систематизирана класификация, която разграничава четири основни групи – творчески игри, игри с правила, автодидактични и дигитални игри, като поставя акцент върху функционалната връзка между играта и възрастовите етапи и нейната педагогическа насоченост (Георгиева Ел., 2022).

Готовността за училище е разгледана въз основа на концепциите на редица автори, сред които, Д. Г. Димитров (2011) подчертава, че училищната готовност не е еднократно постижение, а резултат от дълъг процес на развитие и педагогическо въздействие, който започва още в ранна детска възраст. Авторът разглежда готовността като многоизмерно явление, включващо психическа, интелектуална, емоционално-волева, личностна и социална готовност, като акцентира върху ролята на математическата познавателна дейност за стимулиране на аналитичното мислене и познавателната активност. Той изтъква, че училищната готовност е резултат не толкова от натрупване на знания, колкото от развитието на способността за учене – умението да се разбира задача, да се планира действие, да се търси решение и да се оценява резултатът (Димитров Д., 2011).

Бижков систематизира готовността в пет равностойни области и подчертава, че тя е резултат от цялостното развитие на детето, а диагностиката има за цел да идентифицира онези качества на детската личност, които са определящи за успешната адаптация към училищните изисквания (Бижков и колектив, 2014). Е. Драголова разглежда готовността за училище като динамично състояние, отразяващо единството между познавателното, социалното, емоционалното и физическото развитие, и включва шест взаимосвързани компонента – интелектуална, мотивационна, емоционално-волева, социално-нравствена, личностна и физическа готовност (Георгиева-Драголова, 2024).

Дигиталната компетентност на учителя е анализирана въз основа на Европейската рамка DigCompEdu (2017), която обхваща шест области – професионална ангажираност, използване на дигитални ресурси, преподаване и учене, оценяване, овластяване на учащите и развиване на дигитална компетентност у учениците. Рамката определя дигиталната компетентност като ключов елемент от професионалния профил на съвременния учител и гаранция за качествено образование в цифровата епоха.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Съвременните информационни и образователни технологии са разгледани като ключов фактор за трансформацията на образователния процес в предучилищна и начална училищна възраст. К. Димитрова (2024, 2025) подчертава, че дигитализацията открива възможности за персонализиране на обучението, интегриране на интердисциплинарни подходи и развитие на критическо мислене и креативност. Прилагането на информационни технологии в ранното обучение допринася за формиране на начални умения за мисловни операции, стимулиране на познавателните способности и изграждане на първоначални умения за информационна грамотност (Тупарова & Касева, 2016). Р. Папанчева (2022) акцентира върху ролята на виртуалната и добавената реалност като съвременни образователни технологии, които разширяват възможностите на традиционното обучение, като създават богата, интерактивна и потапяща образователна среда и водят до повишаване на мотивацията за учене. Папанчева и Дерменджиева (2023) разглеждат и изкуствения интелект в образованието, като подчертават значението на ясна нормативна и етична регулация, която да гарантира, че човешкият фактор остава водещ, а изкуственият интелект се използва за смислени, градивни и развиващи образователни цели. В рамките на изследването са разгледани видовете дигитални и програмируеми устройства, десктоп и онлайн приложения, виртуална и добавена реалност, както и решенията на изкуствения интелект в образованието.

Изводи от първа глава

Направеният теоретичен анализ на основни понятия и концепции, свързани с историческите аспекти на математическата подготовка в предучилищна и начална училищна възраст, с ролята на играта като водеща дейност в детството, с функционалната грамотност и с готовността за училище, дава основание да се формулират няколко съществени обобщения. Историческият преглед показва, че развитието на математическото образование в ранна възраст е резултат от целенасочена педагогическа еволюция, при която постепенно се утвърждават научно обосновани подходи, съобразени с възрастовите особености и познавателните възможности на децата.

Разгледаните виждания на водещи педагози и психолози доказват, че играта има ключова роля за цялостното развитие на личността в ранна възраст. Тя се утвърждава като основен механизъм за познание, социална адаптация, емоционално развитие и креативност, което я превръща в незаменим педагогически инструмент в предучилищното и началното образование.

Основно понятие в заложеното дисертационно изследване е функционалната грамотност, разглеждана като интегративна характеристика на личността, свързана със способността за успешно прилагане на знанията и уменията в разнообразни житейски ситуации. Анализът показва, че формирането на функционална грамотност е пряко

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

свързано с активното участие на детето в значими дейности като игра, познавателно-изследователска активност и практическа дейност.

Разгледаните теоретични постановки относно готовността за училище очертават нейния комплексен характер, включващ познавателна, социална, емоционално-волева и личностна зрялост. Подчертава се взаимовръзката между игровата дейност, развитието на познавателните способности и изграждането на вътрешна мотивация за учене като предпоставки за успешна адаптация към училищната среда.

Особено значение в теоретичния анализ има и разглеждането на съвременните информационни и образователни технологии. Те се утвърждават като важен фактор за обогатяване на образователната среда, за повишаване на мотивацията за учене и за създаване на условия за индивидуализиране и персонализиране на обучението. Дигиталните устройства, онлайн платформите, интерактивните ресурси, както и технологиите на виртуална и добавена реалност, както и решенията на изкуствения интелект, разширяват възможностите на учителя, подпомагат развитието на ключови компетентности и оказват съществен принос за модернизиране на учебния процес в предучилищна и начална училищна възраст.

В обобщение, теоретичният анализ в първа глава създава солидна научна основа за дисертационното изследване, като аргументира значимостта на играта като педагогически ресурс, очертава ролята ѝ за развитието на функционалната грамотност и готовността за училище, както и подчертава възможностите и предизвикателствата, свързани със съвременните образователни технологии. Тези изводи подготвят основата за последващото емпирично изследване и за формулиране на педагогически решения, насочени към оптимизиране на образователния процес в условията на съвременната дигитална образователна среда.

II ГЛАВА. ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Методология и организация на изследването

Настоящото изследване се основава на смесена методология, съчетаваща количествени и качествени методи за събиране, обработка и анализ на емпирични данни. Количествените методи – диагностични тестове, анкетни проучвания и статистическа обработка, които позволяват обективно измерване на резултатите и проверка на изследователската хипотеза. Качествените методи: педагогическо наблюдение, беседа и експертна оценка, предоставят контекстуална информация за поведенческите, мотивационните и социалните прояви на децата. Двата типа методи функционират в логическа взаимозависимост, която повишава валидността и надеждността на изследването. Водещият изследователски метод е педагогическият експеримент, реализиран в четири последователни етапа.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Организация на изследването

Изследването е проведено в пет образователни институции от различни населени места: областен град, голям град и малък град, което осигурява представителност на извадката. Преди началото е получено официално разрешение от директорите, а разпределението на институциите в двете групи е извършено по институции, а не индивидуално по деца.

В експерименталната група са включени начално училище в областен град, детска градина и основно училище в малък град – общо 108 деца от подготвителни групи и първи клас. В контролната група са включени детска градина в областен град и средно училище в голям град – общо 70 деца.

Учителите от експерименталната група са запознати с модела „МОНИТИ“ в работни срещи в хода на изследването, което е осигурило необходимото методическо единство. Входящата и изходящата диагностика са проведени лично от изследователя във всички институции, което гарантира стандартизация на условията и обективност на резултатите.

Критерии и показатели на изследването

В настоящото изследване критериите за оценяване и анализ са структурирани в два основни аспекта – критерии, отнасящи се до децата, и критерии, свързани с педагогическата дейност на учителите.

Изхождайки от това двупосочно структуриране, критериите, отнасящи се до децата от четвърта група в детската градина и учениците от първи клас, се обозначават с буква „Д“, а критериите и показателите, отнасящи се до учителите – с буква „У“.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и
игри за повишаване готовността за училище

Таблица 1. Критерии и показатели

Критерий	Показатели
1Д: Игрова дейност	1.1.Д Следва и спазва правилата в играта; 1.2.Д Активно участва в игри; 1.3.Д Проявява самостоятелност и инициативност; 1.4.Д Допринася за групова игра.
2Д: Математическа компетентност (ДГ)	2.1.1.Д Брой до десет; 2.1.2.Д Определя реда на обект; 2.1.3.Д Подрежда обекти по признак; 2.1.4.Д Подрежда по височина/дължина/ширина; 2.1.5.Д Определя пространствени отношения; 2.1.6.Д Определя взаимно разположение; 2.1.7.Д Познава дни/месеци/сезони; 2.1.8.Д Свързва обекти с геометрични фигури; 2.1.9.Д Следва логическа последователност.
2Д: Математическа компетентност (1. клас)	2.2.1.Д Познава числата до 10; 2.2.2.Д Брой в прав и обратен ред; 2.2.3.Д Сравнява брой на обекти; 2.2.4.Д Разпознава геометрични фигури; 2.2.5.Д Пространствено ориентиране; 2.2.6.Д Подрежда по зададени признаци.
3Д: Училищна готовност (ДГ)	3.1.1.Д Справя се с тестове за готовност; 3.1.2.Д Проявява интерес към познавателната дейност; 3.1.3.Д Спазва правила и инструкции; 3.1.4.Д Работи в екип.
3Д: Училищна готовност (1. клас)	3.2.1.Д Прилага знания в нов контекст; 3.2.2.Д Проявява мотивация към обучението; 3.2.3.Д Работи в екип.
4Д: Функционална грамотност (ДГ)	4.1.1.Д Разбира и използва информация; 4.1.2.Д Прилага знания при решаване на задачи; 4.1.3.Д Самостоятелно мислене и анализ.
4Д: Функционална грамотност (1. клас)	4.2.1.Д Извлича информация от различни източници; 4.2.2.Д Прилага знания в нови контексти; 4.2.3.Д Логическо мислене и класификация.
1У: Организация на игровата дейност	1.1.У Създава и прилага съобразени с възрастта игри; 1.2.У Организира групови игри за сътрудничество.
2У: Честота на игровите дейности	2.1.У Използва игри с висока честота; 2.2.У Включва различни видове игри.
3У: Дигитална компетентност	3.1.У Използва дигитални ресурси; 3.2.У Прилага интерактивни технологии; 3.3.У Работи с програмируеми устройства; 3.4.У Готовност за самообучение
4У: Педагогически понятия	4.1.У Разбира ролята на функционалната грамотност; 4.2.У Разбира ролята на училищната готовност

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Експериментална работа

Изследването е реализирано чрез педагогически експеримент в четири последователни етапа.

Първи етап – Подготвителен (юни-септември 2024 г.) има организационен характер и включва разработване на диагностичния инструментариум и модела „МОНИТИ“, осъществяване на връзка с образователните институции, формулиране на критериите и показателите и определяне на времевата рамка.

Втори етап – Констатиращ (октомври-декември 2024 г.) има за цел установяване на входното равнище на изследваните показатели. Разработен е авторски диагностичен инструментариум, включващ три работни листа по 8 задачи всеки, структурирани съобразно образователните ядра „Количествени отношения“, „Пространствени отношения“ и „Геометрия“. Максималният сумарен резултат е 72 точки. Проведено е и анкетно проучване сред 328 педагогически специалисти чрез две анкети – за разбирането на функционалната грамотност и игровите подходи, и за училищната готовност.

Трети етап – Формиращ (декември 2024 г.-април 2025 г.) е насочен към апробиране на педагогическия модел „МОНИТИ“ чрез сюжетно-ролеви игри, математически сюжети, дидактични и логически дейности, проблемно-изпробващи методи и интерактивна образователна среда с дигитални ресурси и програмируеми устройства.

Четвърти етап – Контролен (април-септември 2025 г.) включва изходяща диагностика с вариации на задачите от входящата, статистическа обработка на данните чрез дескриптивна статистика и t-тест на Student при ниво на значимост $p \leq 0,05$, корелационен и регресионен анализ, качествен анализ чрез експертна оценка и беседа, и формулиране на изводи относно ефективността на модела.

Описание на модел „МОНИТИ“

Моделът „МОНИТИ“ представлява интегративен педагогически модел с развиващ характер, насочен към формиране на функционална грамотност, развитие на математическата компетентност и подпомагане на училищната готовност на децата в предучилищна и начална училищна възраст. Името е акроним, обозначаващ основните съдържателни компоненти: **М**атематика, **О**колен свят/общество, **Н**аука, **И**нформационни, **Т**ехнологии, **И**гра.

Моделът се основава на три водещи принципа – игрово-базираното учене, компетентностния подход и конструктивистката образователна парадигма. Играта не е използвана като допълнение към обучението, а като негова основна форма. Математическите задачи се поставят като предизвикателства в рамките на сюжета, а решаването им е смислено и мотивирано от игровата ситуация. Компетентностният подход се реализира чрез насочеността на всички дейности към изграждане на умения за прилагане на знанията в разнообразни практически контексти. Конструктивистката

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

парадигма намира израз в ситуирането на всички задачи в контексти, познати на детето от ежедневието, като: семейство, магазин, природа, празници, грижа за животни.

Структурно моделът се реализира чрез сюжетно организирани педагогически ситуации, в центъра на които е героинята Монити – персонаж, създаден с изкуствен интелект, с разнообразни емоционални състояния и сезонни облекла. Задачите са насочени към развитие на количествени представи, броене и сравняване, класифициране, подреждане и откриване на закономерности, формиране на пространствени представи, разпознаване на геометрични фигури, развитие на логическото мислене, както и геометрични преобразувания (симетрия, трансляция и ротация). В модела са включени и дигитални ресурси и програмируеми устройства за развитие на начални умения за логическо и алгоритмично мислене.

Моделът е разработен с възможност за приложение както в четвърта подготвителна група на детската градина, така и в началото на първи клас. Като допълнителен ресурс е разработена електронна книжка, включваща описания на игри за повишаване на математическата компетентност, функционалната грамотност и готовността за училище.

Фигура 1. Модел „МОНИТИ“

III ГЛАВА. РЕЗУЛТАТИ И АНАЛИЗИ

Използван инструментариум

За обработката и анализа на емпиричните данни е използван комплекс от количествени и качествени методи. Количествените методи включват дескриптивна статистика – средни стойности, процентни разпределения и честотен анализ, корелационен и регресионен анализ и t-критерий на Student за установяване на статистически значими различия между резултатите от входящата и изходящата диагностика. Статистическата обработка е извършена със специализиран софтуер Jamovi, а за визуализация – Microsoft Excel. Анкетните данни са обработени и чрез автоматично генерираните обобщения в Microsoft Forms.

Качествените методи включват съдържателен анализ на отворените въпроси от анкетното проучване, педагогическо наблюдение и експертна оценка. Чрез педагогическото наблюдение се проследяват поведенческите и познавателните прояви на децата в хода на игровите и образователните дейности. Експертната оценка се осъществява от педагогически специалисти, които описват проявите на децата по предварително определени критерии.

Комбинирането на количествени и качествени методи осигурява по-пълно и обективно изследване.

Етапи на експерименталната работа

Констатиращ етап

Констатиращият етап включва два взаимосвързани компонента: анкетно проучване сред педагогически специалисти и входяща диагностика с експерименталната и контролната група. Двата компонента са реализирани последователно и във взаимовръзка – анкетното проучване установява реалното състояние на образователната практика и потребностите на педагогическите специалисти, докато входящата диагностика установява входното равнище на децата по изследваните показатели.

Анкетното проучване е реализирано чрез две онлайн анкети, създадени в MS Forms (*Фигура 2.*, *Фигура 3.*), в които участват 328 педагогически специалисти от цялата страна. Анкетите обхващат затворени и отворени въпроси, структурирани по разработените критерии и показатели, и събират информация относно честотата и видовете игрови дейности, наличието на ресурси, използването на дигитални технологии и разбирането на ключови педагогически понятия. Включени са и демографски данни, което позволява по-прецизен анализ на зависимостите между контекста на работа и нагласите на педагогическите специалисти.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

The screenshot shows a Microsoft Forms survey titled 'АНКЕТА №1'. The survey is in Bulgarian and asks about the frequency of game use in the teaching process. The question is: '1. Колко често използвате игри в обучителния процес на децата/учениците? *'. The response options are: 'Всички дни', 'Няколко пъти седмично', 'Водяк седмично', 'По-рядко', and 'Не използвам'. The survey also includes a header with the title 'АНКЕТА' and a detailed introduction about the purpose of the survey, which is to study the development of functional literacy through mathematical cognitive activities and games.

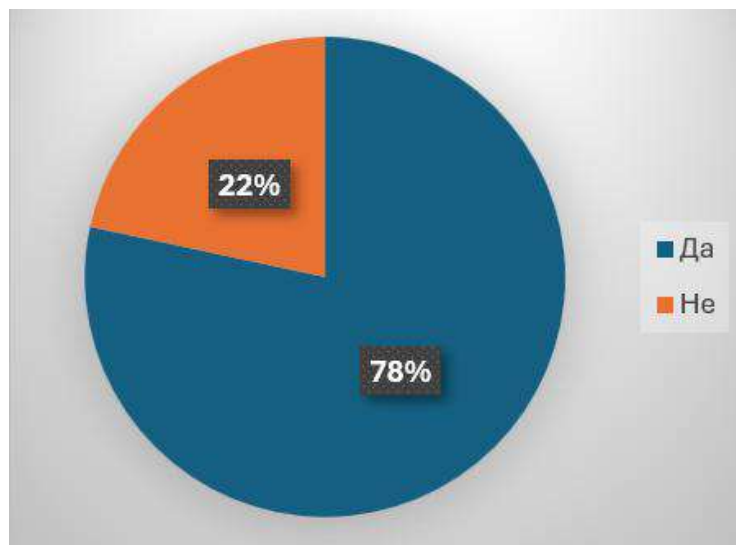
Фигура 2. Анкета №1, създадена в MS Forms

The screenshot shows a Microsoft Forms survey titled 'Анкета №2'. The survey is in Bulgarian and asks about the meaning of 'school readiness' for a child. The question is: '1. Какво според Вас означава „училищна готовност“ (възможен е повече от един отговор)? *'. The response options are: 'Детето да може да чете и пише.' and 'Детето да притежава елементарни математически представи (сравняване, броене, ориентирани в пространството, знамен за геометрични фигури)'. The survey also includes a header with the title 'Анкета №2' and a detailed introduction about the purpose of the survey, which is to study the development of functional literacy through mathematical cognitive activities and games.

Фигура 3. Анкета №2, създадена в MS Forms

Резултатите са анализирани по четири критерия. По Критерий 1У (Организация и педагогическо ръководство на игровата дейност) данните показват, че 78% от анкетираните разработват допълнителни образователни ресурси (Диаграма 1.), което е индикатор за висока професионална ангажираност. Самооценката на разработваните ресурси (Таблица 2.) разкрива, че по повечето показатели преобладава оценката „средна“, като единствено по показателя „Работа с дигитални технологии“ доминира оценката „ниска“ (46,1%), което насочва към необходимост от допълнителна подкрепа в тази област.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

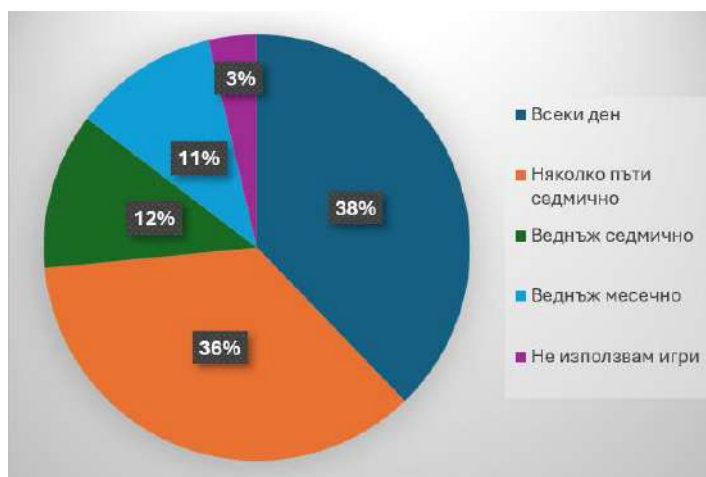
Диаграма 1. Разработвате ли допълнителни образователни ресурси и игри за децата/учениците?

Таблица 2. Оценка на разработваните ресурси

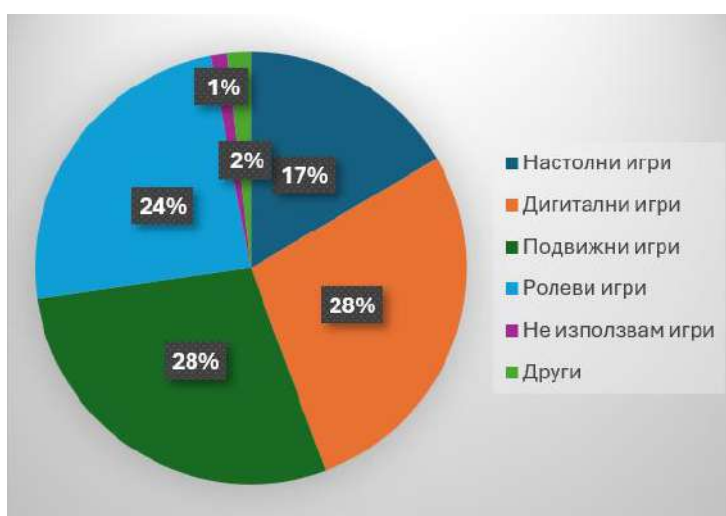
Показател	Много висока	Висока	Средна	Ниска	Не мога да преценя
Практическа приложимост на знанията и компетентностите	19,5%	23,3%	53,7%	0,4%	3,1%
Самостоятелност на децата/ учениците	11,3%	36,3%	51,2%	1,2%	0%
Диференциация според степента на напредък на всеки ученик/ дете	7,4%	36,2%	47,9%	3,9%	4,7%
Трансфер на знанията и уменията в други предметни области	13,7%	36,3%	47,3%	1,2%	1,6%
Работа с дигитални технологии	16,8%	30,1%	4,7%	46,1%	2,3%

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

По Критерий 2У (Честота и целенасоченост на използване на игрови дейности) резултатите показват висока честота на прилагане на игри – 38% от учителите ги използват всеки ден, а 36% - няколко пъти седмично (Диаграма 2). Най-предпочитани са дигиталните и подвижните игри (28%), следвани от ролевите (24%) и настолните (17%) (Диаграма 3). Въпреки положителните нагласи, 47% от респондентите срещат затруднения при прилагането на игри, като основните бариери са недостигът на време, липсата на ресурси и недостатъчната методическа рамка. Само 37% разполагат с пълна ресурсна обезпеченост, докато 93% изразяват желание за разработени ресурси, улесняващи организацията на игровите дейности. Приоритетните потребности са физически материали и дигитални приложения, посочени от по 30% от участниците, следвани от методически насоки (19%) и допълнителни обучения (18%).

Диаграма 2. Процентно съотношение на честотата на използване на игри в образователния процес

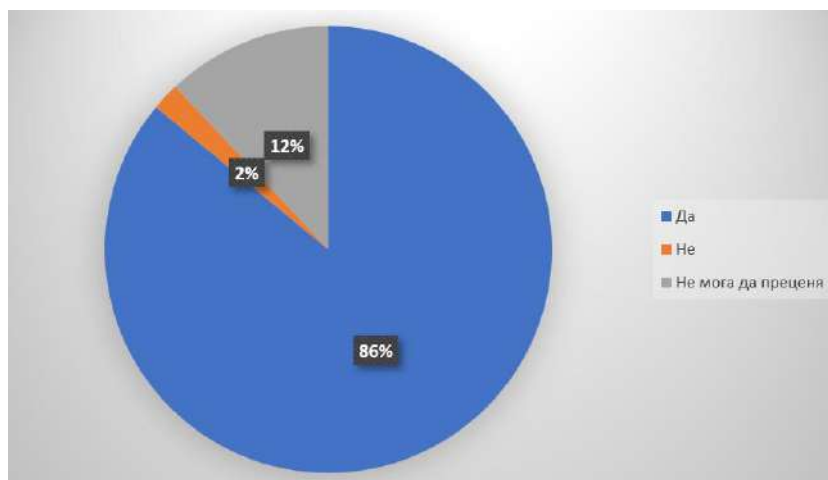

Диаграма 3. Какви видове игри използвате най-често? (Възможен е повече от един отговор.)

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

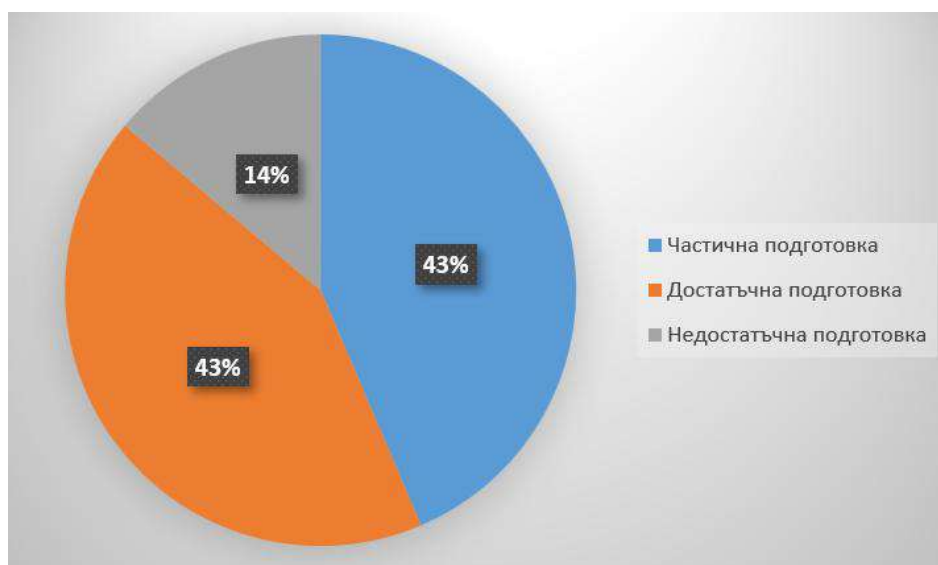
По Критерий 3У (Дигитална компетентност) 79% от анкетираните считат използването на информационни технологии за предимство при развиването на функционална грамотност, а 72% активно ги прилагат в практиката си. Сред най-използваните са интерактивната дъска (40%), LearningApps (25%), Kahoot (20%) и Wordwall (15%). Програмируемите устройства се използват едва от 25% от педагозите, като Bee-Bot е най-разпространеното програмируемо устройство (52% от ползващите програмируеми устройства), следван от Ozobot, Photon и Micro:bit. Ниският дял на използване на програмируеми устройства се свързва с липса на материална база, недостатъчна квалификация и ограничен достъп до обучения.

По Критерий 4У (Разбиране на основни педагогически понятия) анализът показва, че 58% от учителите свързват функционалната грамотност с прилагането на знания в реални ситуации, 13% със социални и комуникативни умения, а 11% с критичното мислене, докато 18% имат непълно разбиране на понятието. На въпроса дали игрите могат да подобрят функционалната грамотност, 86% отговарят утвърдително (*Диаграма 4.*), като най-силно развиваните аспекти са уменията за работа в екип (29%), решаването на проблеми (27%) и комуникативните умения (24%), дадени като отговор на следващия въпрос. По отношение на училищната готовност анкетираните я свързват предимно с умения за концентрация и следване на инструкции (23%) и социална адаптация (23%), като 11% я свързват с умения за четене и писане, резултат, интерпретиран като проява на завишени очаквания към предучилищната възраст. Само 43% считат, че дейностите в детската градина достатъчно подготвят децата за първи клас, 43% отбелязват, че подготовката е частична, а според 14% от анкетираните подготовката е недостатъчна (*Диаграма 5*). В последващ въпрос, 65% оценяват сътрудничеството между детската градина и началното училище като недостатъчно или практически липсващо. Като основна необходима промяна 51% посочват въвеждането на единни критерии за училищна готовност.

Диаграма 4. Смятате ли, че използването на игри в образователния процес, може значително да подобри функционалната грамотност на децата/учениците?

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и
игри за повишаване готовността за училище

Диаграма 5. Смятате ли, че дейностите в детската градина достатъчно подготвят децата за изискванията в първи клас?

Получените резултати очертават противоречие между положителната нагласа на педагогическите специалисти към игровите подходи и реалните затруднения при тяхното приложение, обусловени от липса на ресурси, време и методическа подкрепа. Потвърждава се и тенденцията към разминаване между изискванията към децата при постъпването им в първи клас и целите на предучилищното образование. Тези данни не само описват съществуващите затруднения, но и обосновават концептуалната насоченост на модела „МОНИТИ“ – неговия акцент върху игровите подходи, математическото съдържание, дигиталните технологии и приемствеността между двата образователни етапа.

В допълнение към анкетното проучване беше проведена входяща диагностика с цел да се установи входното равнище на децата от експерименталната и контролната група по изследваните показатели. Диагностичният инструментариум обхваща три теста, свързани с количествени представи, геометрия и логика, и ориентирани в пространството, всеки от които съдържа по осем задачи, с максимален брой точки 24 на тест и 72 общо. С цел да се очертае концептуалната рамка на инструментариума, е извършен анализ на задачите във входящите и изходящите тестове от гледна точка на разграничението между математическа компетентност (МК) и функционална грамотност (ФГ). Анализът показва, че инструментариумът не разграничава механично двете области, а ги разглежда като взаимосвързани: математическата компетентност осигурява инструментариума, а функционалната грамотност – контекста и приложението.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Резултатите от анализа са представени в *Таблица 3, Таблица 4, Таблица 5, Таблица 6, Таблица 7, Таблица 8, Таблица 9, Таблица 10, Таблица 11.*

Таблица 3. Анализ на задачите от входящия тест по количествени представи – ДГ

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Броене и количествено сравнение	Идентификация на обекти и разбиране на инструкция	МК
Задача 2.	Разбиране на редното значение на числото	Разбиране и изпълнение на инструкция; съобразяване с посока на броене	МК
Задача 3.	Класификация по признак и количествено сравнение	Вземане на решение в реален контекст	ФГ; МК
Задача 4.	Съответствие количество-цифра	Ориентиране в предметния свят	МК
Задача 5.	Сериация по величина	Разбиране на пространствено отношение в реален контекст	МК
Задача 6.	Имплицитно изваждане без формален символ	Извличане на математическа информация от визуална ситуация	ФГ; МК
Задача 7.	Броене и отброяване	Разбиране на инструкцията	МК
Задача 8.	Съответствие цифра - количество; Добавяне	Самостоятелно изпълнение на задача без визуален пример; дорисуване	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и
игри за повишаване готовността за училище

Таблица 4. Анализ на задачите от входящия тест по геометрия и логика – ДГ

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Класификация по признак	Разбиране на инструкция	ФГ; МК
Задача 2.	Геометрия, логика	Разпознаване на закономерност и съобразителност	МК
Задача 3.	Транслация в квадратна мрежа по модел	Следване на визуална инструкция	МК
Задача 4.	Симетрия в квадратна мрежа без пълен модел	Самостоятелна интерпретация на задача без образец	ФГ; МК
Задача 5.	Разпознаване на геометрична форма; класификация	Прилагане на математическо знание в реален контекст	ФГ; МК
Задача 6.	Геометрично преобразование (ротация)	Разпознаване на закономерност и съобразителност	МК
Задача 7.	Логика	Проследяване на взаимовръзки и прилагане на логическо мислене в задачата	ФГ
Задача 8.	Ритмика	Разбиране на ритмичния ред и съобразителност	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Таблица 5. Анализ на задачите от входящия тест по ориентиране в пространството - ДГ

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Координатна мрежа	Ориентиране и работа с легенда	МК
Задача 2.	Пространствени отношения	Самостоятелно определяне на критерий за наредба	ФГ; МК
Задача 3.	Пространствени отношение	Съобразителност и логическо мислене за справяне със задачата	ФГ
Задача 4.	Пространствени отношение	Съпоставяне на словесна инструкция с визуална ситуация	ФГ
Задача 5.	Ориентиране в пространствени отношения към множество обекти	Оценяване и категоризация в реална ситуация	ФГ
Задача 6.	Координатна мрежа	Едновременна работа с координати, цветове и реални обекти	ФГ; МК
Задача 7.	Лабиринт с код в квадратна мрежа	Следване на инструкция за постигане на цел	МК
Задача 8.	Позициониране на обекти по зададена легенда в квадратна мрежа	Разбиране, осмисляне и изпълнение на сложна кодирана инструкция	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Таблица 6. Анализ на задачите от изходящия тест по количествени представи – ДГ;
(входящ за 1. клас)

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Разбиране на редното значение на числото	Разбиране и изпълнение на инструкция; съобразяване с посока на броене	МК
Задача 2.	Групиране по зададен признак; броене	Изпълнение на инструкция	МК
Задача 3.	Броене и количествено сравнение	Идентификация на обекти и разбиране на инструкция	МК
Задача 4.	Съответствие количество-цифра	Ориентиране в предметния свят	МК
Задача 5.	Сериация по величина	Разбиране на пространствено отношение в реален контекст	МК
Задача 6.	Имплицитно изваждане без формален символ	Извличане на математическа информация от визуална ситуация	ФГ; МК
Задача 7.	Броене и отброяване	Разбиране и интерпретиране на инструкция	МК
Задача 8.	Съответствие цифра - количество; добавяне	Самостоятелно изпълнение на задача без визуален пример; дорисуване	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Таблица 7. Анализ на задачите от изходящия тест по геометрия и логика – ДГ;
(входящ за 1. клас)

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Класификация по признак	Разбиране на инструкция	ФГ; МК
Задача 2.	Откриване на математически зависимости	Прилагане на знания чрез съобразителност	ФГ; МК
Задача 3.	Транслация в квадратна мрежа по модел	Следване на визуална инструкция	МК
Задача 4.	Симетрия в квадратна мрежа без пълен модел	Самостоятелна интерпретация на задача без образец	ФГ; МК
Задача 5.	Разпознаване на геометрична форма; класификация	Прилагане на математическо знание в реален контекст	ФГ; МК
Задача 6.	Геометрично преобразование (ротация)	Логическа преценка и пространствено мислене	МК
Задача 7.	Логическо изключване	Проследяване на взаимовръзки	ФГ
Задача 8.	Ритмика	Разбиране на ритмичния ред и съобразителност	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Таблица 8. Анализ на задачите от изходящия тест по ориентиране в пространството- ДГ; (входящ за 1. клас)

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Пространствени отношения	Съпоставяне на словесна инструкция с визуална ситуация	ФГ
Задача 2.	Пространствени отношения	Ориентиране по пространствени признаци и логическо мислене	ФГ
Задача 3.	Координатна мрежа	Едновременна работа с координатна система, цветовете и реални обекти	ФГ; МК
Задача 4.	Ориентиране в пространствени отношения към множество обекти	Оценяване и категоризация в реална ситуация	ФГ
Задача 5.	Пространствени отношения	Разбиране на инструкция и логическа преценка	ФГ
Задача 6.	Лабиринт с код в квадратна мрежа	Следване на инструкция за постигане на реална цел	МК
Задача 7.	Позициониране на обекти по зададена легенда в квадратна мрежа	Разбиране, осмисляне и изпълнение на сложна инструкция	ФГ; МК
Задача 8.	Координатна мрежа	Едновременна работа с координати, цветовете и геометрични фигури; съобразителност	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Таблица 9. Анализ на задачите от изходящия тест по количествени представи - 1. клас

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Съответствие количество-цифра	Самостоятелно изпълнение без визуален модел	МК
Задача 2.	Броене и запис на цифра; знак за сравнение	Извличане на информация	МК
Задача 3.	Числова редица и последователност	Логическа преценка и разпознаване на закономерност	МК
Задача 4.	Измерване и сравнение по величина	Отчитане, запис и вземане на решение в реален контекст	ФГ; МК
Задача 5.	Нарастваща закономерност	Продължаване на закономерност без инструкция	МК
Задача 6.	Математическо моделиране; запис на числов израз	Разбиране на словесна задача в реален контекст и представянето ѝ в числов израз	ФГ; МК
Задача 7.	Състав на числото	Математическото мислене в структуриран контекст	МК
Задача 8.	Равенство на количества чрез добавяне	Прилагане на понятието за равновесие в житейска ситуация	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Таблица 10. Анализ на задачите от изходящия тест по геометрия и логика - 1. клас

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Геометричен анализ на сложна фигура; класификация и брой по вид	Разчитане на реален обект като съвкупност от геометрични форми	МК
Задача 2.	Ритмичен ред	Извличане на правило от наблюдение; съобразителност	МК
Задача 3.	Геометрично преобразование (ротация)	Логично изпълнение на задачата без словесно обяснение от страна учителя	МК
Задача 4.	Симетрия в квадратна мрежа	Абстрактна операция в реален контекст	МК
Задача 5.	Разпознаване на геометрична форма	Прилагане на математическо знание в реален контекст	ФГ; МК
Задача 6.	Логика	Разбиране и прилагане на правило	МК
Задача 7.	Геометрична форма; броене на геометрични фигури	Откриване на закономерности във визуална структура	МК
Задача 8.	Създаване на картина от геометрични фигури; количествени отношения	Творческо приложение на математически знания в самостоятелно изпълнение на задача	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Таблица 11. Анализ на задачите от изходящия тест по ориентиране в пространството - 1. клас

Задача	МК	ФГ	Акцент
Задача 1.	Съставяне на маршрут в квадратна мрежа	Декодиране на цветово кодирана инструкция и съобразителност при прилагането ѝ стъпка по стъпка	ФГ; МК
Задача 2.	Ориентиране в пространството	Разбиране на инструкция и ориентиране в среда, близка до реалната	ФГ
Задача 3.	Ориентиране в пространството	Многостепенна интерпретация на инструкции	ФГ
Задача 4.	Работа в по координати	Ориентиране по предварително зададени координати; приложения на знания и умения, свързани с геометричните фигури	МК
Задача 5.	Ориентиране в пространството	Съпоставяне на визуална ситуация с написана дума	ФГ
Задача 6.	Координатна мрежа с пространствени предлози	Откриване на местоположение по няколко признака	МК
Задача 7.	Пространствени отношения	Преминаване от реален контекст към абстрактна схема	ФГ; МК
Задача 8.	Пространствени отношения	Разбиране и прилагане на словесни указания чрез практическо и творческо изпълнение	ФГ; МК

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

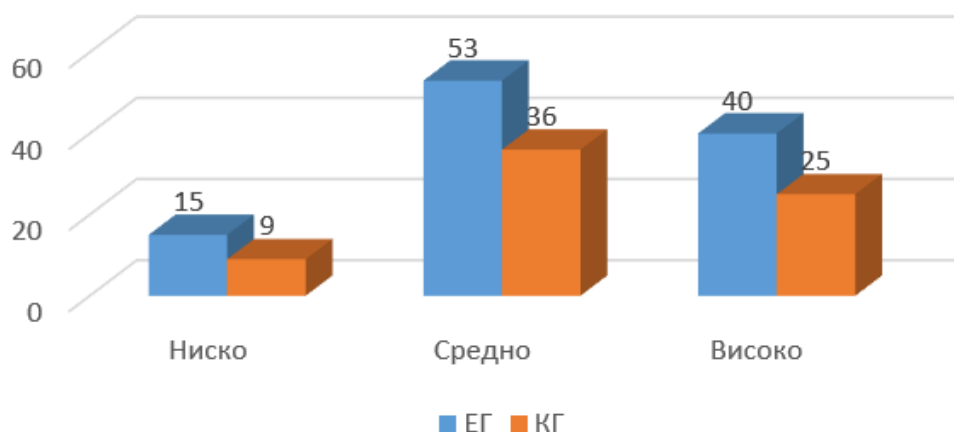
Таблица 12. Описателна статистика на резултатите от входящия тест в експерименталната и контролната група

	Група	Входящ тест
Брой участници (N)	ЕГ	108
	КГ	70
Средна стойност	ЕГ	48,1
	КГ	48,3
Медиана	ЕГ	50,5
	КГ	50,5
Стандартно отклонение	ЕГ	9,45
	КГ	9,10
Минимум	ЕГ	28
	КГ	29
Максимум	ЕГ	64
	КГ	60

Таблица 13. Разпределение на децата по нива на постижения на входящия тест

Ниво	ЕГ (n=108)	%	КГ (n=70)	%
Ниско (0–36 т.)	15	13.9%	9	12.9%
Средно (37–54 т.)	53	49.1%	36	51.4%
Високо (55–72 т.)	40	37.0%	25	35.7%

Разпределение на децата по нива на постижения - входящ тест

Диаграма 6. Разпределение на децата по нива на постижения - входящ тест

За статистическата обработка на данните са използвани методи на описателната статистика и t-тест за независими извадки. Данните са представени в **Таблица 12**. С цел да се получи по-детайлна представа за разпределението на резултатите, децата от двете групи са категоризирани в три нива на постижения: ниско (0–36 т.), средно (37–54 т.) и високо (55–72 т.), а данните са представени в **Таблица 13 и Диаграма 6**. С цел да се установи дали съществуват статистически значими различия между двете групи е приложен t-тест за независими извадки – резултатите са представени в **Таблица 14**. Анализът установи $t(176) = -0,142$, $p = 0,887$, което потвърждава съпоставимостта на двете групи в началото на изследването и създава предпоставки за коректно сравнение на резултатите след реализирането на формирания етап.

Таблица 14. Резултати от t-тест за независими извадки при сравнение на EG и KG на входящ тест

t-тест за независими извадки										
							95% Доверителен интервал			
		t-стойност	Df Степен на свобода	p Ниво на значимост	Разлика между средните стойности	Стандартна грешка на разликата между средните стойности	Долна граница	Горна граница	Размер на ефекта	
Входящ тест	Student's t	-0,142	176	0,887	-0,203	1,43	-3,02	2,62	Cohen's d	-0,0218

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Формиращ етап

Формиращият етап е реализиран в периода декември 2024 г. – април 2025 г. чрез апробиране на педагогическия модел „МОНИТИ“ в реални образователни условия. Дейностите са приложени както в четвърта подготвителна група на детската градина, така и в първи клас на началното училище, и са структурирани по три критерия.

По **Критерий 1Д: Игрова дейност** са реализирани три вида игрови дейности. Сюжетно-ролеви игри – „Монити в магазина“ и „Монити в лекарския кабинет“, чрез които децата влизат в социални роли, прилагат знания за броене и развиват комуникативни умения. Автодидактични подвижни игри – „Коледата на Монити и пчелата“, „Монити объркана в сезоните“, „Монити учи професиите“, „Монити в опазване на околната среда“ и „Монити в света на геометрията“, реализирани под формата на щафетни дейности, съчетаващи двигателна активност с познавателни задачи. Строително-конструктивни игри – „Хвърчило“ и „Хранилка за птици“, развиващи умения за работа с геометрични форми, пространствено мислене и фина моторика.

По **Критерий 2Д: Математическа компетентност** са реализирани три типа дейности. Сюжетни педагогически ситуации – шест тематични ситуации с героинята Монити, три от които реализирани чрез интерактивна дъска („Монити във весел зоопарк“, „Монити тръгва на училище“, „Монити в света на емоциите“) и три чрез работни листове („Монити има рожден ден“, „Писмо в бутилка“, „На гости при баба“), обхващащи броене, класифициране, пространствено ориентиране и геометрични преобразувания. Дейности с геометрични фигури – „В света на геометрията“ и „Геометрията оживява“, при втората от които рисунките са анимирани с платформата Animated Drawings. Дейности с програмируеми устройства – в детската градина с Bee-Bot, а в началното училище с Ozobot, развиващи умения за пространствено ориентиране и алгоритмично мислене.

По **Критерий 3Д: Училищна готовност** тя не е развивана чрез изолирани дейности, а се разглежда като интегративен резултат от всички реализирани дейности по Критерий 1Д и 2Д. Сюжетната рамка с героинята Монити осигурява смислова и емоционална свързаност между педагогическите ситуации, като подпомага мотивацията на децата и създава условия за по-трайно усвояване на знанията и уменията.

Събирането на данни в хода на формиращия етап е осъществено чрез системно педагогическо наблюдение и експертна оценка от педагогическите специалисти.

Контролен етап

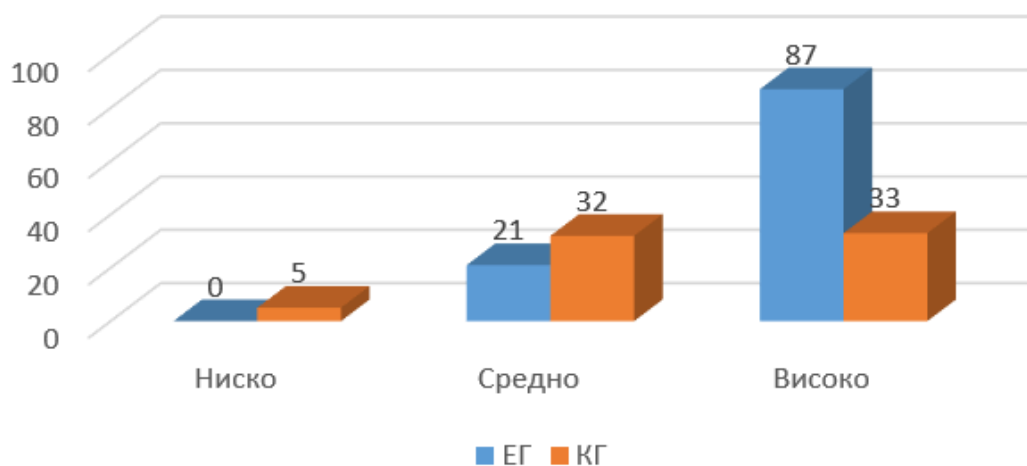
Контролният етап е проведен в периода април – септември 2025 г. с цел установяване на резултатите от прилагането на модела „МОНИТИ“ и проверка на

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

неговата ефективност. Проведена е изходяща диагностика, аналогична по структура на входящата – три теста по 8 задачи с максимален сумарен резултат 72 точки.

Описателната статистика на резултатите от изходящия тест е представена в **Таблица 15**. Данните показват съществена разлика в средните стойности – 62,6 точки за ЕГ и 51,0 точки за КГ, което представлява напредък от 14,5 точки при ЕГ спрямо само 2,7 точки при КГ. Децата от двете групи са категоризирани по нива на постижения – резултатите са представени в **Таблица 16 и Диаграма 7**. Най-показателна е промяната при ниското ниво – нито едно дете от ЕГ не остава на ниско ниво, докато при КГ 5 деца (7,1%) все още се намират на това равнище. Броят на децата от ЕГ на високо ниво нараства от 40 (37,0%) на 87 (80,6%). Сравнителният анализ на резултатите от входящия и изходящия тест е представен в **Таблица 17**.

Разпределение на децата по нива на постижения - изходящ тест

Диаграма 7. Разпределение на децата по нива на постижения – изходящ тест

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и
игри за повишаване готовността за училище

Таблица 15. Описателна статистика на резултатите от изходящия тест в ЕГ и КГ

	Група	Изходящ тест
Брой участници (N)	ЕГ	108
	КГ	70
Средна стойност	ЕГ	62,6
	КГ	51,0
Медиана	ЕГ	65,0
	КГ	54,0
Стандартно отклонение	ЕГ	8,40
	КГ	8,83
Минимум точки	ЕГ	42
	КГ	32
Максимум	ЕГ	72
	КГ	64

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Таблица 16. Разпределение на децата по нива на постижения на изходящия тест

Ниво	ЕГ (n=108)	%	КГ (n=70)	%
Ниско (0–36 т.)	0	0%	5	7,1%
Средно (37–54 т.)	21	19,4%	32	45,7%
Високо (55–72 т.)	87	80,6%	33	47,2%

Таблица 17. Сравнителна таблица на резултатите от входящия и изходящия тест в ЕГ и КГ

	ЕГ входящ	ЕГ изходящ	Разлика ЕГ	КГ входящ	КГ изходящ	Разлика КГ
Средна стойност	48,1	62,6	+14,5	48,3	51,0	+2,7
Медиана	50,5	65,0	+14,5	50,5	54,0	+3,5
Стандартно отклонение	9,45	8,40	-1,05	9,10	8,83	-0,27
Минимум	28	42	+14	29	32	+3
Максимум	64	72	+8	60	64	+4

За установяване на статистически значими различия между двете групи е приложен t-тест за независими извадки – резултатите са представени в **Таблица 18**. Анализът установи $t(176) = 8,82$, $p < 0,001$, Cohen's $d = 1,35$, което показва силен ефект на приложената педагогическа намеса. Доверителният интервал (95% CI = 9,01 – 14,2) не включва нулевата стойност, което допълнително потвърждава статистически значимата разлика в полза на ЕГ. Нулевата хипотеза (H_0) се отхвърля и се приема алтернативната хипотеза (H_1).

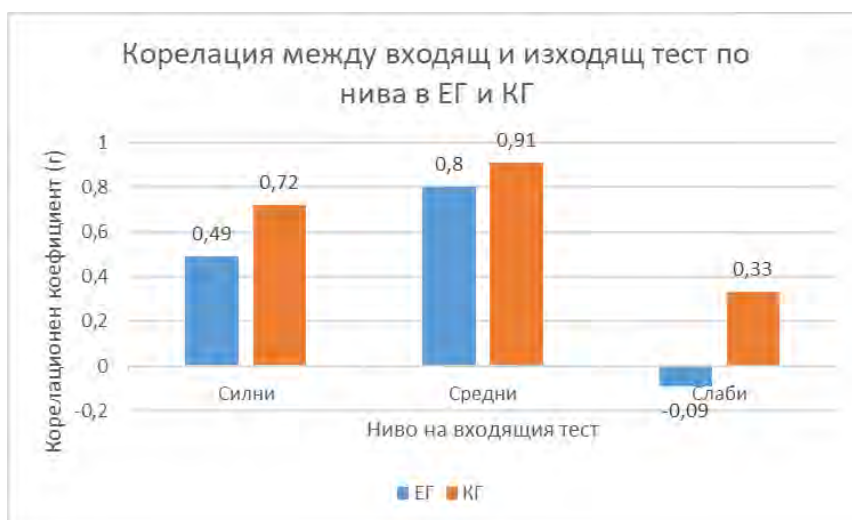
Таблица 18. Резултати от t-тест на независимите извадки при сравнение на ЕГ и КГ на изходящия тест

t-тест за независими извадки										
		t-стойност	Df Степен на свобода	p Ниво на значимост	Разлика между средните стойности	Стандартна грешка на разликата между средните стойности	95% Доверителен интервал		Размер на ефекта	
							Долна граница	Горна граница	Cohen's d	
Иходящ тест	Student's t	8,82	176	<.001	11,6	1,32	9,01	14,2		1,35

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

За по-задълбочено изследване на връзката между входното и изходното равнище е направен корелационен анализ по нива, а резултатите са онагледени в *Диаграма 8*. При децата от ниско ниво корелацията при ЕГ е $r = -0,09$, което означава практическа липса на линейна връзка – моделът е „разкъсал“ зависимостта между входното и изходното равнище при най-слабите деца. При КГ същата корелация е $r = 0,33$, което показва, че без структурирано педагогическо въздействие входното равнище продължава да предопределя изходното. При средното ниво корелациите са $r = 0,80$ за ЕГ и $r = 0,91$ за КГ, а при високото ниво – $r = 0,49$ за ЕГ и $r = 0,72$ за КГ.

Направеният линеен регресионен анализ, при който входящият тест е използван като предиктор, а изходящият като зависима променлива, показва, че при КГ входното равнище обяснява 92,4% от вариацията на изходящия тест ($R^2 = 0,924$), докато при ЕГ тази стойност е значително по-ниска – $R^2 = 0,728$. Разликата от 19,6 процентни пункта представлява именно онази част от развитието на децата от ЕГ, която се дължи на приложеното педагогическо въздействие, резултатите са представени в *Таблица 19*.

Диаграма 8. Корелация между входящ и изходящ тест по нива в ЕГ и КГ

Таблица 19. Регресионен анализ - входящ тест като предиктор на изходящия тест в ЕГ и КГ

Показател	ЕГ (n=108)	КГ (n=70)
R	0,853	0,961
R²	0,728	0,924
B (входящ тест)	0,758	0,933
SE	0,045	0,0325
t	16,9	28,72
p	< .001	< .001

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

Качественият анализ въз основа на експертната оценка на педагогическите специалисти показва отчетлива положителна динамика при децата от ЕГ, а именно по-висока мотивация, по-голяма увереност, по-добро сътрудничество и по-уверено прилагане на знанията в практически ситуации. Проведената беседа с децата разкри, че те свързват дейностите с усещане за игра и забавление.

Изводи от трета глава

Проведеното изследване очертава ясна картина на съществуващото противоречие между педагогически нагласи и реалната образователна практика, като същевременно доказва възможността за неговото преодоляване чрез целенасочена и методически обоснована педагогическа намеса.

Анкетното проучване установи, че педагогическите специалисти притежават изразена положителна нагласа към игровите подходи и осъзнават тяхната роля за развитието на функционалната грамотност, но срещат обективни ограничения в своята практика – недостатъчна ресурсна обеспеченост, липса на методическа подкрепа и дефицит на време. Наред с това се очертах структурни дисбаланси в образователната система: недостатъчна приемственост между предучилищното и началното образование, разминаване в очакванията към децата при постъпване в първи клас и слабо изразено институционално сътрудничество между двата образователни етапа. Тези констатации не само обосноваха необходимостта от разработване на педагогически модел, но и определиха неговата концептуална насоченост и практическо съдържание.

Резултатите от диагностичната работа с децата потвърдиха ефективността на разработения модел „МОНИТИ“ с висока степен на статистическа значимост ($p < .001$) и силен размер на ефекта (Cohen's $d = 1,35$). При идентично начално равнище на двете групи, децата от експерименталната група постигнаха статистически значимо по-високи резултати на изходящия тест в сравнение с контролната група, което дава основание да се приеме, че установените различия се дължат на приложеното педагогическо въздействие, а не на случайни фактори.

Качественият анализ въз основа на педагогическото наблюдение и експертната оценка допълва и задълбочава количествените данни: децата, включени в модела, демонстрират не само по-високи постижения по изследваните показатели, но и по-изразена познавателна мотивация, по-развити умения за сътрудничество и по-висока степен на самостоятелност – характеристики, пряко свързани с понятието за функционална грамотност и с формирането на устойчива училищна готовност.

Корелационният анализ по нива на постижения разкрива допълнително и задълбочено измерение на ефективността на модела „МОНИТИ“, като позволява да се проследи доколко входното равнище на децата предопределя изходното при различните подгрупи и дали педагогическото въздействие е променило тази зависимост.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

При децата от средното ниво е установена силна положителна корелация и в двете групи (ЕГ: $r = 0,80$; КГ: $r = 0,91$), което показва, че при тази подгрупа входното равнище в значителна степен предопределя изходното независимо от вида на педагогическото въздействие. Въпреки това леко по-ниската стойност при ЕГ е индикатор, че при някои деца от средното ниво моделът е създал условия за по-голям напредък от очакваното.

При децата от високото ниво корелацията при ЕГ е умерена ($r = 0,49$), докато при КГ е значително по-висока ($r = 0,72$). При контролната група децата с добро входно равнище запазват предсказуема траектория на развитие. При експерименталната група по-ниската корелация отразява факта, че значителна част от децата с вече добри входни резултати са постигнали още по-високи резултати на изходящия тест, надхвърляйки очакваното спрямо входното им равнище. Това свидетелства, че моделът „МОНИТИ“ е стимулирал развитието дори при децата, които са започнали от по-добра изходна позиция.

Най-значимите и педагогически показателни резултати се наблюдават при децата от ниското ниво. При ЕГ корелацията е $r = -0,09$, което означава практическа липса на каквато и да е линейна връзка между входното и изходното равнище. Това е изключително важна находка – при традиционна педагогическа среда децата с ниски входни резултати обичайно запазват своето относително положение в разпределението и на изходящия тест, тъй като входното равнище до голяма степен определя по-нататъшното развитие. При ЕГ обаче тази закономерност е напълно преодоляна, децата с ниско входно равнище са постигнали резултати, които не могат да се предскажат от началното им равнище, което е убедително свидетелство за качествена и същностна промяна в тяхното развитие. При КГ корелацията при същото ниво е $r = 0,33$, което показва, че при липса на структурирано педагогическо въздействие входното равнище продължава да оказва влияние върху изходното, макар и в по-слаба степен.

В своята цялост корелационният анализ потвърждава, че моделът „МОНИТИ“ е оказал диференцирано и трансформиращо въздействие върху всички нива на постижения, като най-силно изразеният ефект се наблюдава именно при децата с най-ниски изходни показатели. Тези резултати допълват и обогатяват изводите от t-теста и утвърждават не само количествената, но и качествената ефективност на приложената педагогическа намеса.

Регресионният анализ допълнително потвърждава и задълбочава установените резултати, като разкрива в каква степен входното равнище на децата предопределя изходното при двете групи. При контролната група входящият тест обяснява 92,4% от вариацията на изходящия тест ($R^2 = 0,924$), което означава, че при липса на структурирано педагогическо въздействие развитието на децата следва почти изцяло предсказуема траектория, определена от началното им равнище. При експерименталната група тази предсказуемост е значително по-ниска – $R^2 = 0,728$, което означава, че 27,2% от напредъка на децата не може да се обясни с входното им равнище. Тази разлика от 19,6

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

процентни пункта между двете групи представлява именно онази част от развитието, която се дължи на приложеното педагогическо въздействие чрез модела „МОНИТИ“. В своята цялост резултатите от регресионния анализ утвърждават модела не само като инструмент за повишаване на средните резултати, но и като средство за качествена промяна в траекторията на развитие на децата, особено при тези с по-ниски изходни показатели.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В своята цялост настоящото дисертационно изследване дава научно обоснован и емпирично доказан отговор на поставените изследователски въпроси. То доказва, че функционалната грамотност не се развива изолирано, а като резултат от активна, смислена и игрово-мотивирана математическа дейност, реализирана в интегрирана образователна среда. Изследователската хипотеза се потвърждава в пълнота: прилагането на педагогическия модел „МОНИТИ“ води до статистически значимо повишаване на функционалната грамотност, математическата компетентност и готовността за училище на децата в предучилищна възраст. Нулевата хипотеза се отхвърля, а алтернативната се приема с висока степен на достоверност.

Освен своята пряка изследователска стойност, дисертационният труд формулира въпроси с по-широко научно и практическо значение – за необходимостта от системна координация между образователните степени, за разработването на единни критерии за училищна готовност, за целенасоченото методическо и ресурсно подпомагане на педагогическите специалисти и за по-широкото интегриране на дигиталните и програмируемите технологии в ранното образование. Тези въпроси очертават перспективите за бъдещо изследователско и практическо развитие, включително разширяване на емпиричната база, дългосрочно проследяване на резултатите и разработване на достъпна дигитална платформа, която да направи модела широко приложим в различни институционални контексти.

Разработеният педагогически модел „МОНИТИ“ и съпътстващият го методически инструментариум представляват практически принос към образователната система, предлагайки реалистично, методически обосновано и достъпно решение за едно от ключовите предизвикателства пред съвременното предучилищно образование – осигуряването на условия, при които всяко дете да развие онези умения, нагласи и компетентности, необходими му за успешно и пълноценно начало на своя образователен път и успешното му справяне с реални житейски ситуации.

Развитието на функционалната грамотност е заложено изцяло в дейностите, реализирани във формиращия етап, чрез специално разработени образователни ресурси, игри и практико-изпробващи ситуации.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗА БЪДЕЩО РАЗВИТИЕ

Настоящият дисертационен труд създава предпоставки за последващо развитие и надграждане в няколко аспекта:

1. Разработеният педагогически модел „МОНИТИ“ може да бъде обогатен чрез включване на допълнителни тематични ядра, съобразени с различни образователни направления от предучилищното образование и различните учебни предмети в началното училище. Това би позволило по-широко интегриране на модела в образователната практика и би разширило обхвата му отвъд математическата познавателна дейност, като го превърне в универсален инструмент за развитие на функционалната грамотност в ранна възраст.
2. Предвижда се надграждане на модела чрез разширяване на набора от игрови и практико-изпробващи ситуации, включително чрез по-широко използване на програмируеми устройства, дигитални ресурси и интерактивни технологии, адаптирани към възрастовите особености на децата. Интегрирането на съвременни технологични средства би повишило ангажираността на децата и би допринесло за развитието на дигиталната им компетентност още в предучилищна възраст, в съответствие с изискванията на съвременното общество.
3. Създадената електронна книжка, съпътстваща модела МОНИТИ, предстои да бъде обогатена с допълнителни игри, интерактивни задачи и образователни материали. Предвижда се разширяването ѝ с нови игрови ситуации и дидактически материали, които да отговарят на потребности на децата в предучилищна възраст и на учениците в 1. клас. По този начин обогатената електронна книжка ще може да се използва пълноценно и самостоятелно от педагогически специалисти в детската градина и в началното училище, предоставяйки им готови за приложение материали, които могат да бъдат интегрирани директно в ежедневната педагогическа практика.
4. Разработване на система от квалификационни курсове за педагогически специалисти, насочени към практическото прилагане на модела в ежедневната педагогическа практика. Тези модули биха осигурили необходимата методическа подкрепа и биха улеснили въвеждането на модела МОНИТИ в различни образователни институции в страната, като същевременно допринесат за повишаване на професионалната компетентност на педагозите в областта на функционалната грамотност и дигиталните образователни технологии.
5. В перспектива се предвижда разработване на разширен методически наръчник и дигитална платформа, включващи сценарии на образователни ситуации, игри, диагностични инструменти и примери от добри педагогически практики. Подобна платформа би създала устойчива и достъпна среда за споделяне на педагогически опит и би улеснила значително прилагането на модела в различни образователни институции в цялата страна, независимо от тяхната ресурсна обезпеченост.

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

6. Изследването може да бъде продължено чрез разширяване на експерименталната извадка, включващо по-голям брой образователни институции от различни региони на България, както и чрез по-дългосрочно проследяване на развитието на децата след постъпването им в първи клас. Това би позволило по-задълбочен анализ на устойчивостта на постигнатите резултати и на дългосрочното въздействие на модела върху училищната адаптация на децата, тяхната мотивация за учене и цялостното им академично развитие в началния етап на обучение.
7. Перспектива за надграждане на изследването представлява и задълбоченото проучване на връзката между развитието на функционалната грамотност в предучилищна възраст и учебните постижения в по-късните образователни етапи. Подобно изследване би допринесло съществено за разширяване на научните изводи в тази област и за обосноваване на необходимостта от целенасочено и системно педагогическо въздействие още в предучилищна възраст, което да положи трайни основи за успешното образователно развитие на личността.

ОСНОВНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научен принос

Извършен е задълбочен теоретичен анализ на научна литература, свързана с функционалната грамотност, училищната готовност, математическата познавателна дейност и играта в предучилищна възраст. На тази основа е систематизирано и разширено разбирането за функционалната грамотност като интегративна характеристика на детската личност, която се формира чрез практически и игрови образователни дейности. Теоретичният обзор очертава взаимовръзките между математическата познавателна дейност, играта и подготовката за училище в контекста на съвременното образование.

Въз основа на теоретичните изводи е разработен авторски модел „МОНИТИ“ (Математика, Околен свят/Общество, Наука, Информационни технологии, Игра), предназначен за развитие на функционалната грамотност и повишаване на училищната готовност на децата в предучилищна възраст. Моделът представлява интегративна рамка, която обединява математическата познавателна дейност, игровите подходи и дигиталните ресурси в единна образователна концепция, съобразена с възрастовите и индивидуалните особености на децата и с нормативните изисквания на действащата образователна система в България.

Анализът на събраните емпирични данни от експерименталното изследване потвърждава изследователската хипотеза, че математическата познавателна дейност и игровите подходи, реализирани чрез модела МОНИТИ, представляват надеждно и

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

ефективно средство за развитие на функционалната грамотност и за повишаване на готовността за училище на децата в предучилищна възраст.

Научно-приложен принос

Реализирана е продължителна и целенасочена експериментална работа, обхващаща четири последователни етапа: подготвителен, констатиращ, формиращ и контролен. В рамките на тези етапи е проверена ефективността на модела МОНИТИ в реална образователна среда, като резултатите от констатиращия и контролния етап са съпоставени и анализирани с оглед на настъпилите промени в развитието на функционалната грамотност и училищната готовност на децата.

В образователните ситуации са интегрирани сюжетни ситуации с постоянен герой на име Монити, създаден чрез средствата на изкуствения интелект. Героят изпълнява едновременно мотивационна, емоционална и познавателна функция, като осигурява тематична свързаност между отделните образователни ситуации и поддържа трайния интерес на децата към образователното съдържание. Използването на ИИ генериран персонаж като педагогически инструмент представлява иновативен методически подход, който допринася за по-дълбокото емоционално въвличане на децата и за по-ефективното прилагане на математическите знания в практико-изпробващи и житейски контексти. Този подход отразява съвременните тенденции в образованието, свързани с дигитализацията и персонализацията на образователния процес.

Приложен принос

Разработеният модел МОНИТИ и съпътстващата го електронна книжка представляват готови за приложение педагогически инструменти, които имат пряка практическа приложимост в педагогическата практика. Моделът предоставя на педагогическите специалисти структурирана методическа рамка за планиране и провеждане на образователни ситуации. развитието на функционалната грамотност е заложено изцяло в дейностите, реализирани във формиращия етап, чрез специално разработени образователни ресурси, игри и практико-изпробващи ситуации. Електронната книжка допълва модела с конкретни игри, които могат да бъдат използвани директно в образователната практика или адаптирани съобразно специфичните потребности на групата и индивидуалните особености на децата и малките ученици. Разработените материали са съобразени с нормативните изисквания на действащата образователна система в България, което улеснява тяхното интегриране в съществуващата практика без необходимост от съществени организационни промени.

СПРАВКА ЗА ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Янева. Д. „Особености на играта в предучилищна и начална училищна възраст и ролята ѝ за развитие на функционалната грамотност“, 2022, публикувано в: „Образование и технологии“, том 13, брой 2 , с. 240-243, ISSN 1314-1791 (PRINT), ISSN2535-1214 (ONLINE)

https://www.edutechjournal.org/wp-content/uploads/2022/11/2_2022_240-243.pdf

2. Янева. Д. „Същност на функционалната грамотност и възможности за развитие у децата от предучилищна възраст“, 2022, публикувано в: „Образование и изкуства: традиции и перспективи“, СУ „Св. Климент Охридски“, с. 217-224, ISSN2738-8999

https://fnoi.uni-sofia.bg/wp-content/uploads/2022/11/Sbornik_Obrazovanie_Izkustva_2022_web_Optimized.pdf

3. Янева. Д. „Играта – исторически аспекти, характерни особености и развитие в предучилищна и начална училищна възраст“, 2022, публикувано в: KNOWLEDGE International Journal, брой 55, с. 1193-1197, ISSN 2545-4439, ISSN 1857-923X

<https://ojs.ikm.mk/index.php/kij/article/view/5846/5735>

4. Янева. Д. „Използване на програмируеми играчки за развитие на ключови компетентности в предучилищна и начална училищна възраст“, 2023, публикувано в: Сборник доклади, Русенски университет, с. 127-132, ISSN 3033-0610 (за печатно издание) ISSN 3033-0629 (за онлайн издание)

<https://www.conf-dte.bg/docs/2023/p-23.pdf>

5. Янева. Д. „Използване на програмируеми играчки като нестандартен инструмент за учене и развитие на функционална грамотност в началното училище“, 2024, публикувано в: KNOWLEDGE International Journal, брой 62, 281-286, ISSN 2545-4439, ISSN 1857-923X

<https://ojs.ikm.mk/index.php/kij/article/view/6591>

6. Янева. Д. „Анализ и сравнение на инструменти за оценка на училищната готовност и функционалната грамотност на децата“, 2024, публикувано в: сп. „Образование и технологии“, vol. 15, с. 123-128. ISSN 1314-1791 (PRINT), ISSN2535-1214 (ONLINE)

https://www.edutechjournal.org/wp-content/uploads/2024/08/1_2024_123-128.pdf

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и игри за повишаване готовността за училище

БЛАГОДАРНОСТИ

Изказвам своята искрена признателност и благодарност към моя научен ръководител доц. д-р Красимира Димитрова за подкрепата, търпението и помощта по време на разработването на настоящия дисертационен труд! Нейните препоръки, критични забележки и насоки бяха от съществено значение за изясняване на концептуалната рамка и за прецизиране на методологията на изследването. Особено ценя доверието и насърчаването към самостоятелно научно мислене, които допринесоха не само за успешното завършване на дисертацията, но и за моето професионално израстване!

УЧАСТИЕ В НАУЧНИ ПРОЕКТИ

1. Участие в проект: BG-175467353-2022-04-0131 „AMS-STEM-COMP- Адаптивна метрична система за оценка на STEM компетентности в общообразователната подготовка в средното училище (1. – 12. клас).
2. Участие в проект: № НИХ-467/2022 „Проучване и развиване на нестандартността на образователните субекти“;
3. Участие в проект: BG05M2OP001-2.016-0018-C01 “МОДЕРН-А: МОДЕРНИзация в партньорство чрез дигитализация на Академичната екосистема”, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове;
4. Участие в проект: № НИХ-504/2024 „Образование за устойчиво развитие в детската градина и началното училище – педагогически модели“.
5. Национална научна програма „Развитие на научните изследвания и иновациите в системата на българското предучилищно и училищно образование“ 2025-2030 г. Институт по образованието, МОН.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бижков, Г. (1983). Методология и методи на педагогическите изследвания. София.
- [2] Бижков, Г., Ангелова, Л., Танева, К., Захаријева, Р., & Стоянова, Ф. (2020). Методика за диагностика на готовността на 6-7-годишните деца за училище. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- [3] Велева, А. (2013). Педагогика на играта. Русе.
- [4] Велева, А. (2013). Ръководство за семинарни упражнения по педагогика на играта. Русе.
- [5] Георгиева, Е. (2022). Играта - как да играем с децата от 3 до 7 години. Бургас: Димант.
- [6] Георгиева-Драголова, Е. (2024). Диагностика на готовността на децата за училище. Практикоприложни аспекти. Варна: Бит и техника.
- [7] Гълъбова, Д. (2009). Теория и методика на формиране на математически представи у децата в детската градина. Велико Търново: Слово.
- [8] Димитров, Д. (2009). Нова забавачница. София: Изкуства.
- [9] Димитрова, К. (2010). Образователна технология за непрекъснатата геометрична пропедевтика и ориентиране в пространството в детската градина, подготвителна група и I-IV клас. София: Изкуства.
- [10] НАРЕДБА № 5 за общообразователната подготовка. (30.11.2015). Извлечено от: https://cioo.mon.bg/wpcontent/uploads/2014/07/nrdb5_30.11.2015_obshtoobr_podgotovka.pdf
- [11] НАРЕДБА № 5 за предучилищното образование. (03.06.2016 г.). Извлечено от: <https://www.mon.bg/regulation/naredba-%e2%84%96-5-ot-03-06-2016-g-za-preduchilishthnoto-obrazovanie/>
- [12] Папанчева, Р. (2022). Интегриране на ресурси с виртуална и добавена реалност в образователната среда. Образование и технологии(13), 149-152.
- [13] Папанчева, Р. (2022). Таблично умножение. Приложение на компетентностен подход в обучението по математика в началното училище. Образование и технологии(13), 96-102.
- [14] Папанчева, Р., Дерменджиева, Л. (2023). Изкуствен интелект – нормативна база в образователен контекст. Образование и технологии, 28-32.
- [15] Тупарова, Д., Касева, М. (2016). Информационни технологии в началните класове - състояние и перспективи. Педагогика(88), 320-337.
- [16] DigCompEdu. (2017). Извлечено: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu/digcompedu-framework_en
- [17] Dimitrova, K. (2024). Education for sustainable development in the training of students – future kindergarten and primary teachers. ICERI2024 Proceedings, 9438-9445

Развитие на функционалната грамотност чрез математическа познавателна дейност и
игри за повишаване готовността за училище

- [18] Dimitrova, K. (2025). A model for the development of key competencies and school readiness through practically oriented mathematics education in preschool. Edulearn25 Proceedings, 10331-10339